

A KIEGÉSZÍTŐ NYUGDÍJRENDSZERRŐL AZ ÁLLAMI ELLÁTÁS TÜKRÉBEN

Szalai Péter (ügyvezető, PEND Consulting Kft)*

Bevezetés

A jelen cikk célja javaslatok megfogalmazása és indoklásuk a kiegészítő nyugdíjrendszer vonatkozásában annak érdekében, hogy az elsődleges, állami nyugdíjrendszerre kisebb teher háruljon, így a nyugdíjrendszer egésze jobban töltsesse be célját – az időskori megélhetés rendszerszerű biztosítását.

Terminológiai szempontból lényeges, hogy kiegészítő nyugdíjnak az előtakarékosági elven működő, az állami (társadalombiztosítási) nyugdíjat kiegészítő pénzügyi konstrukciókat tekintem. Mindez illeszkedik az EU-ban alkalmazott nyugdíjpillér-szóhasználathoz is. Ez az első pillérnek az állami (társadalombiztosítási, általában felosztó-kirovó elven működő) nyugdíjrendszereket nevezi, második pillérnek a munkahelyhez kapcsolódó nyugdíjformákat (occupational pension plans), harmadik pillérnek pedig az egyéni nyugdíjrendszereket (personal pension plans). Kiegészítő nyugdíj alatt tehát a második és a harmadik, előtakarékosági elven működő pillért értjük.¹

Adott problémára többféle megoldás létezhet – az én ízlésvilágomnak leginkább a meglévő szabályok folyamatos felülvizsgálata, a magánemberi és munkaadói viselkedés helyes ismerete és annak megfelelő ösztönzése érdekében a szabályok ésszerű és transzparens kor-

rekciója felel meg – így relatív alacsony kockázattal csökkenthető a jelenleg túlterhelt állami struktúrák (öregségi TB-nyugdíj, korhatár alatti ellátások, stb.) feszültsége.

A javaslatok tehát a viselkedés módosítására irányulnak – miután mind a vállalat, mind pedig az egyén jövedelem-tulajdonos, nyilvánvaló, hogy a viselkedésükre is lehet hatni a jövedelmeken vagy azok elvonásán, az adórendszeren keresztül. Érdemes tehát végiggondolni, hogy milyen adózás támogat egy helyes kiegészítő nyugdíjrendszert?

A nyugdíjrendszerek számtalan elemzés tárgyát képezték és képezik a mai napig – ebből a szempontból „magyar klasszikusnak” tekinthető a NYIKA Jelentése.² De értékes elemzéseket adnak a MAT, illetve a BCE-n működő Biztosítási Oktató- és Kutatócsoport konferenciái és tanulmány-kötetei (például [Kovács 2012]) és az ide kötődő – zömükben aktuárius – szerzők munkái (például [Banyár – Mészáros 2003]), de jól használható tipológiát nyújt például a jelen folyóirat, a Biztosítás és kockázat 2014/1. számában megjelent írás is [Bora 2014].

A nyugdíjrendszerek kritériumai is sokfélék lehetnek. Az OECD egy viszonylag friss kiadványa [OECD 2014/1] a 2009–2013 közti nyugdíjreformok elemzése során a társadalmi lefedettség (coverage), a pénzügyi fenntarthatóság

(financial sustainability), a munkában maradásra ösztönzés (work incentives), az adminisztrációs hatékonyság (administrative efficiency), a diverzifikáció és a biztonság (diversification and security), valamint a céloknak való megfelelés (adequacy) szempontjait emeli ki, a célok alatt a keresetek helyettesítését, illetve adott esetben a redisztribúciót értve. Én is ezekre a szempontokra használok a magyar állami nyugdíjrendszer vizsgálatánál.

Érdemes a tanulmány általános konklúzióit is felidézni; az alábbi tendenciák és javaslatok (policy implications) kerültek kiemelésre:³

- dolgozz tovább, spórolj többet
- csökkenő egyéni nyugdíj-ígéret
- szigorítások a korai nyugdíjjal kapcsolatban

Ezekre a szempontokra igyekszem reflektálni a javaslattétel során.

A módszertant illetően első lépésben a magyar állami nyugdíjrendszert igyekszem értékelni az OECD említett szempontjainak érvényesülése tekintetében, ezt követően ismertetem néhány angolszász és németajkú ország kiegészítő nyugdíjrendszerének közös adózási elveit, illetve a magyar kiegészítő nyugdíjtermékek adózásának közös vonásait, végül a kettő összevetésével az OECD szempontok állami nyugdíjrendszerbeli érvényesülését figyelembe véve fogalmazom meg javaslataimat.

A magyar állami nyugdíjrendszerről

Az OECD kritériumai

Érdemes a magyar állami nyugdíjrendszert is megvizsgálni az OECD

tanulmány említett szempontrendszer szempontjából. Nem sokan vitatják, ahogy a társadalmi lefedettségnek az állami nyugdíjrendszer többé-kevésbé megfelelő módon tesz eleget – az alapvető feltételek (szolgálati idő és a nyugdíjkorhatár betöltése) alapvetően normatív, széles körben teljesíthető

A nyugdíjrendszer egészét tekintve a több nyugdíjpillér, az intézményi diverzifikáció biztonság-növelő tényező lehet.

kritériumok. Az adminisztrációs hatékonyság megítélése sem különösebben problematikus – az ONYF 2010 óta többé-kevésbé változatlanul mintegy 1100 fővel és nagyjából 5 Mrd Ft-os személyi és dologi éves költségvetéssel 2 - 2,2 millió fő ellátását kezeli (az öregségi mellett az özvegyi nyugdíjakat és az árvaellátást is ide értve [ONYF – 2010-14],[ONYF 2014]). Mélyebb elemzés nélkül is megítélhető, hogy a nyugdíjrendszer léptékében jelentős tartalék ezen a területen nem lelhető fel.

A diverzifikáció és biztonság kritériumát általában a tőkefedezeti elvű, befektetéseket kezelő nyugdíjrendszerekre értelmezik – a magyar állami nyugdíjrendszer a felosztó-kirovó jelleg miatt nem ilyen. A diverzifikáció (és ilyen módon) a biztonság értelmezhető a nyugdíjrendszer egészére vonatkozóan is – nyilvánvaló, hogy a nyugdíjrendszer egészét tekintve a több nyugdíjpillér, az intézményi diverzifikáció biztonság-növelő tényező lehet. Úgy véljük, hogy

a munkáltatói pillér vonatkozásában nem állunk jól - erről a későbbiekben még esik szó.

Mielőtt azonban a további szempontokat – a munkában maradásra ösztönzést és a pénzügyi fenntarthatóságot – elemeznénk, nézzük meg, miként látszik Magyarország az OECD szemével? [OECD 2014/3]

- a nyugdíjra fordított kiadások a GDP 9,9%-át teszik ki (OECD átlag 7,8%)
- az arányos átváltási ráta következtében az átlagkeresetet, illetve az annak 50%-át megkapók is keresetük 73,6%-ára számíthatnak nyugdíjként (OECD átlag 54,4%, illetve 71,0%)
- az átlagkereset Magyarországon 2,75 m Ft (OECD-átlag 9,43 m Ft)
- A születéskor várható élettartam 74,5 év, 65 éves korban ugyanez 16,1 (OECD átlagok 79,9, illetve 19,1 évek)
- A 65 évesek és idősebbek aránya a munkaképes lakossághoz viszonyítva 27,2% (OECD átlag 25,5%)

A korábban már említett állami többlet-szerepvállalás itt is érezhető. Látszik azonban az is, hogy az átlagkeresetben megmutatkozó - háromszorost meghaladó - különbség valamivel kisebb az átlagos nyugdíjak vonatkozásában - a magyar nyugdíjrendszer tehát az alapvető célját, az időskori megélhetés rendszerszerű biztosítását jelenleg öszszességében jól tölti be. Ezt egyébként az OECD kiadványa is hasonlóan látja, Magyarországon az időskori szegények arányát rendkívül alacsonyan, 1,6%-ban mutatva be, szemben az OECD átlag 12,8%-ával.⁴

Másfelől az is észrevehető, hogy az OECD országokban a célokra való megfelelés (adequacy) során a redistribúció szempontja érvényesül, a keresetekhez képes inkább degresszívek a nyugdíjrendszerek. Ezzel szemben a magyar - a keresettel alapvetően arányos - nyugdíj a végig magas helyettesítési rátával a redistribúciós cél érvényesülését kevésbé támogatja.

Az is kérdéses, hogy a magyar rendszer mennyire méltányos, mennyire ösztönöz a munkában maradásra. Az OECD országoknál rosszabb gazdasági-lag munkaképes/idős arány ugyanolyan méltányossági szint mellett Magyarországon az átlagnál magasabb nyugdíjkorhatárt indokolna. A válasz inkább nemleges, amelyet az alacsony magyar

A nyugdíjasok számának emelkedése 2014 első negyedévében megállt.

effektív nyugdíjkorhatár jelensége⁵ is megerősít. Másfelől azt is tudjuk, hogy az elmúlt időszakban jelentős változások történtek ezen a téren.

Lássuk a kritikus pontokat részletesebben.

Az első kritikusabb pont: a munkában maradás

Itt két intézkedésre szeretnénk ki térni, amellyel az elmúlt kormányzatok igyekeztek kezelni ezt a kérdést: az egyik a nyugdíjkorhatár-emelés, a másik pedig a korhatár-kedvezményes nyugdíjak eltörlése.

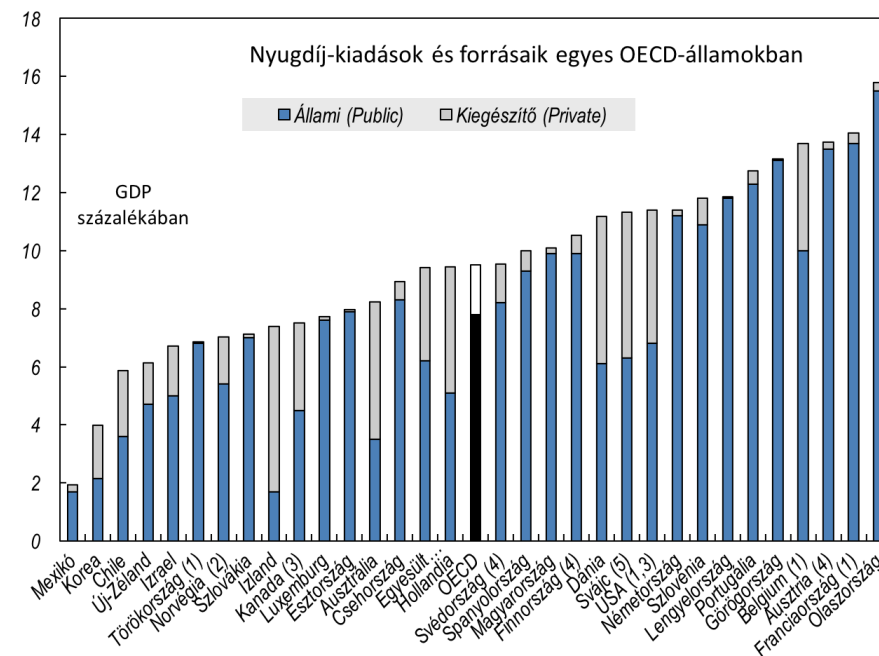
A nyugdíjkorhatár emelése

A nyugdíjkorhatár változtatását illetően mérföldkönek tekinthetjük 2009-et, ekkor került sor a nyugdíjkorhatár fel-emelésére a korábbi 62-ről 65 évre. Ezt fokozatos (születési évenként fél éves) emeléssel vezették be, az átmenet az 1952 és 56 között születetteket érintette.

Magyarország nem volt egyedül ezzel, a pénzügyi válság Európa országait érzékennyé tette a kiadásokra, így a nyugdíjakra is. Több országban is nyugdíjkorhatár emelésre kerül sor ebben az időben [VGo1 2011]:

- Spanyolország: a korhatár 65-ről 67 évre történő emelése (2010)
- Dánia: 2014-ig 65-ről 67 évre emeli a kormány a nyugdíjkorhatárt, amelyet hosszabb távon 70 év fölé vinnének

- Németország: a berlini törvényhozás 2007 tavaszán hagyta jóvá a nyugdíjkorhatár 65-ről 67 évre történő emelését
 - Franciaország: a nemzetgyűlés 2010 októberében hagyta jóvá a nyugdíjkorhatár 60-ról 62 évre történő emelését
 - Görögország: Athén 2010 májusában döntött a korhatár azonnali 65 évre történő emeléséről
 - Litvánia, Észtország: a vilniusi és tallinni kabinetek 2010-ben döntöttek 2026-ig a korhatár 65 évre emeléséről
- Foglalkozott a kérdéssel az Európai Bizottság [VGo2 2011], illetve született már javaslat az egységes európai nyugdíjkorhatárra vonatkozóan is [Pon1 2011]. Látjuk, hogy a 2009-es magyar szabályozás is ebbe a szigorodó szabályozási sorba illeszthető bele.⁶

1. ábra: Állami és egyéb nyugdíj-kiadások a GDP%-ában (Forrás: [OECD 2013] Figure 15. Public and private expenditure on pensions in selected OECD countries, 2012, as a percentage of GDP)

A korhatár-kedvezményes nyugdíjak eltörlése

Magyarországon 2012. január 1-jétől megszűntek a korhatár-kedvezményes nyugdíjak (előrehozott, csökkentett összegű előrehozott öregségi nyugdíj, korkedvezményes nyugdíj, bányásznyugdíj, stb.). Helyettük két szociális, jövedelempótló jellegű juttatás került bevezetésre, a korhatár előtti ellátás és a szolgálati járandóság – egyik sem nyugdíj, mindkettő az átmenet kifutó rendszerű kezelésére került bevezetésre. Ez az intézkedéscsomag merev és rugalmatlan módon ugyan, de közelíti az effektív és a törvényi nyugdíjkorhatárokat.

A jelzők nem öncélúak – könnyű belátni, hogy sok munkakör esetében a szervezet fizikai elhasználódása következtében nem lehet ugyanaz a munkakört hasonló eredményességgel és biztonsággal betölteni – az életszerűség itt igényelné a jelenleg hiányzó rugalmasságot.⁷

Érdemes kiegészíteni a fenti listát egy, a pénzügyi fenntarthatóság szempontjából kérdéses intézkedéssel is, ez a 40 éves jogosultsági idővel rendelkező nők nyugdíjba vonulásának lehetősége. Az intézkedés célja a nők kettős, munkahelyi és családi szerepvállalásának elismerése volt, ennek megfelelően a nyugdíjra való jogosultság feltételei is ezekhez a szerepkörökhöz igazodnak.⁸

A meghozott intézkedések összességében rövidtávon megfeleltek az effektív nyugdíjkorhatár emelését célzó elvárásoknak is – a nyugdíjasok számának emelkedése 2014 első negyedévében megállt, amely főleg az említett két okra, a nyugdíjkorhatár-emelésre és az előrehozott nyugdíjak megszüntetésére vezethető vissza [Papp 2014]. Másfelől a nők negyven éves jogosultsági idővel való nyugdíjba engedése inkább csak hosszabb távon hat, az effektív nyugdíjkorhatárt csökkentő módon.

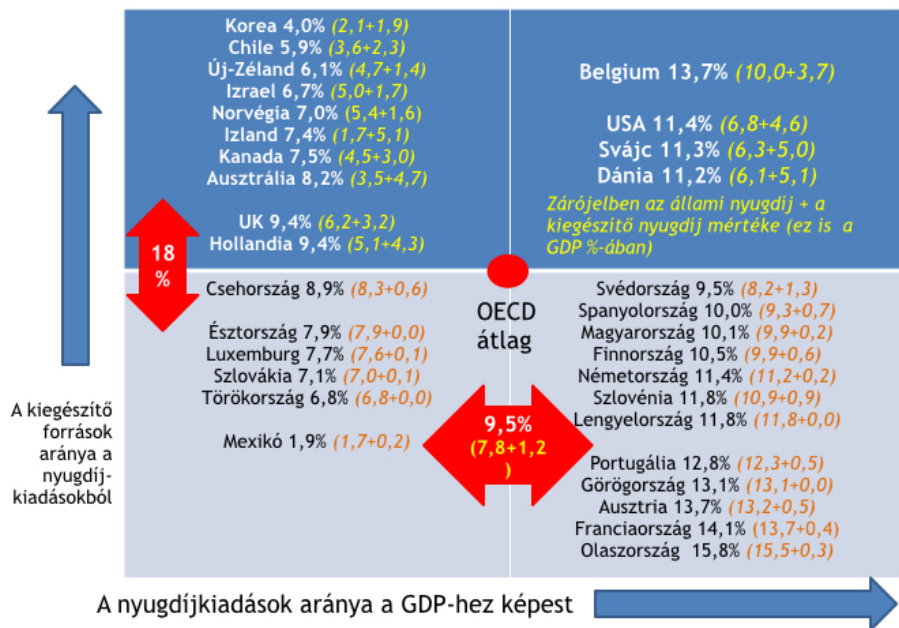
A legtöbb országban a felosztó kirovó nyugdíjrendszert tekintik az elsődlegesnek.

A pénzügyi fenntarthatóságról

Pozicionálás - a nyugdíjra fordított kiadásokról

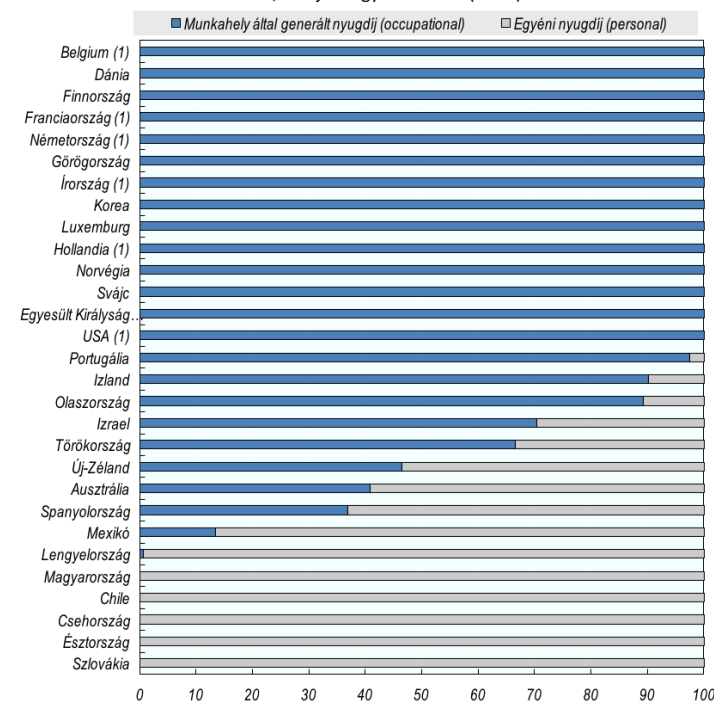
Érdemes az alfánál kezdenünk: a nyugdíjrendszer alapvető célja az időskori megélhetés biztosítása. A kezdeti,

Jóléti nyugdíj és pénzügyi fenntarthatóság

2. ábra: Nyugdíjkiadások és források, ország-csoportokként (az előző ábra országai, csoportosítva)

Nyugdíjalapok vagyonának megoszlása munkahelyi vagy egyéni jelleg szerint, a teljes vagyon %-ában (2013)

3. ábra: Munkáltatói és egyéni nyugdíjtervek (Forrás: [OECD 2014/2], Figure 6. Pension funds assets by pension plan type in selected OECD countries, 2013. As a percentage of a total assets)

alapvetően egyéni jellegű megoldások (takarékoság, illetve családi munkamegosztás) mellé előbb a szakmai-társadalmi önszerveződések (kasszák, stb.), később az állam is felzárkózott olyannyira, hogy mára a legtöbb országban a felosztó kirovó nyugdíjrendszert tekintik az elsődlegesnek.

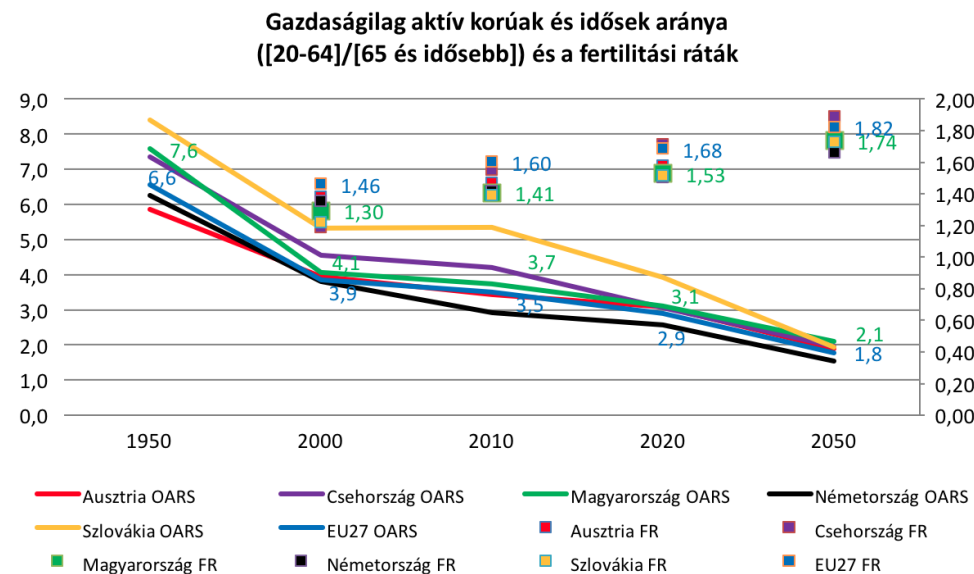
Érdeemes a magyar nyugdíjrendszert nemzetközi kontextusban is pozícionálnunk – legyen a kiinduló kérdésünk az, hogy mekkorák a GDP-hez képest a nyugdíjra fordított kiadások, és mi ezeknek a forrása?

Erre a kérdésre a választ az 1. ábra segítségével véljük megtalálni.

A nyugdíjkiadások GDP-hez viszonyított nagyságát jóléti indikátorként, a nem állami kiadások nagyságát a teljes nyugdíjkiadáson belül pénzügyi fenntarthatósági indikátorként értelmezve a 2. ábrán látható ország-csoportok alakíthatók ki.

Észrevehető, hogy az OECD átlagában a nem állami források mindössze a nyugdíjkiadások 18%-át teszik ki; az állami forrású nyugdíjak ugyanakkor átlagosan a GDP 7,8%-ára rúgnak – ami azt jelenti, hogy a pénzügyi fenntarthatóság szempontja a nyugdíjak oldaláról leginkább az állam „terhelhetőségében” érhető tetten. Másfelől az állam teherbíró képessége a kiadási oldalon a nyugdíjak (kvázi-automatikus kiadások), illetve a gazdaság versenyképességét csökkentően a nyugdíjak kifizetéséhez szükséges járulék-mértékek által is meghatározott, tehát a nyugdíjrendszer és az állam egymásra utalt a pénzügyi fenntarthatóságot illetően.

Érdeemes a magyar nyugdíjrendszert nemzetközi kontextusban is pozícionálnunk – legyen a kiinduló kérdésünk az, hogy mekkorák a GDP-hez képest a nyugdíjra fordított kiadások, és mi ezeknek a forrása?

4. ábra: Gazdaságilag aktív és idősek aránya (OASR – bal tengely) és termékenységi ráták (FR – jobb tengely) néhány EU-s országban. Tények és előrejelzések OECD adatok ([OECD PI], 4. Demographic and economic context)

Így aztán nem kell hosszan törnünk a fejünket, hogy rájövünk az időskori jólét, a pénzügyi fenntarthatóság és a kiegészítő nyugdíjrendszer (II. és III.

Az egyéni nyugdíj több lakossági pénzügyi szolgáltatás határterületévé vált.

pillérek) fejlettségének egymást segítő jellegére. Azok az országok tudnak több pénzt fordítani nyugdíjra, ahol az államon (társadalom-biztosításon) kívül más források is rendelkezésre állnak, így a magasabb forrás-lehetőség akár alacsonyabb állami szerepvállalással is párosulhat (a 2. ábrán: USA, Svájc, Dánia).

Jól látható, hogy a poszt-szocialista országok valamennyien az OECD átlag feletti arányban finanszírozzák a nyugdíjkiadásukat állami forrásból (2. ábra alsó sávja), és az is látszik, hogy Magyarország ezen belül is abban a csoportban van, ahol a GDP-hez viszonyított nyugdíjkiadások arányaiban meghaladják az OECD átlagát (a 2. ábra jobb alsó fele).

Miután a jelenlegi magyar nyugdíjrendszer az OECD országokéhoz képest arányaiban nagyobb, és fenntartásában az állam az átlagnál nagyobb szerepet vállal, kézenfekvő ezek után az a meglátás, hogy az állami nyugdíjrendszerre vonatkozóan a hosszú távú pénzügyi fenntarthatóság szempontja meghatározó kérdés.

Érdeemes azt is megnézni, hogy a nem állami nyugdíjkiadások megtakarításai inkább a II. (munkahelyi) vagy inkább az egyéni nyugdíj-terveken, a II. vagy a III. pillér intézményein alapulnak?

Az egyéni nyugdíj-terveket nehezebb számba venni, ugyanis az egyéni nyugdíj több lakossági pénzügyi szolgáltatás határterületévé vált (életbiztosítás, lakossági banki szolgáltatások, vagyonkezelés, stb.). Ezzel a kiegészítéssel együtt értelmezve az előbbi ábrát megérthető, hogy a legtöbb országban a munkáltatói nyugdíjtervek, illetve az ezt szolgáló intézmények nélkülözhetetlen szerepet játszanak, a legtöbb helyen a munkáltatói és egyéni nyugdíjterveket (sokszor eltérő intézményi háttérrel) alkalmazó vegyes modell az uralkodó.¹⁰

Az azonban az eddigiekből jól látszik, hogy a poszt-szocialista (köztük a visegrádi) országoknál a munkáltatói nyugdíj szinte teljes egészében hiányzik a palettáról.

A demográfiai háttér

A demográfia oldalán romló körülményekről beszélhetünk: köztudott, hogy az alacsony születésszám és növekvő várható élettartam együttese következtében növekszik a nyomás a társadalombiztosításon, ami előre láthatóan pénzügyi fenntarthatósági problémákat generál.¹¹ (Fontos megemlíteni, hogy a nemzetközi összehasonlításban a magasabbak közé tartozó magyar helyettesítési ráta a 2010-11-es átalakítások után összességében valamelyest még tovább emelkedett!)¹²

A demográfiai nyomás nem magyar sajátosság, a gazdaságilag aktív népesség idősekhez mért arányának (OASR)¹³ 2013-ban aktualizált historikus és előrejelzett OECD átlagadatai is jelentős csökkenést jeleznek, még emelkedő termékenységi arányszámok esetén is. A magyar számok belesimulnak az európai és kulturális-földrajzi környezetünk trendjébe (4. ábra).

A kivetítések szerint az egy 65 év felettire jutó, gazdaságilag aktív korú népesség aránya 2050-re a 2000 évi 4 körüli értékekhez képest megfeleződik. A helyzet súlyosságát szemléletesen tükrözi az arány: az egyéb körülmények változatlanóságát feltételezve ekkor nagyjából két gazdaságilag aktív ember társadalombiztosítási befizetéséből kellene kijönnie egy átlagnyugdíjnak!

A fenti prognózisok magyar eredményével egybeesnek a KSH Népeség-tudományi Kutatóintézetének 2012 évi előszámításai is [KSHD 2012]

A gyermekvállalást segíteni hivatott intézkedések szükségessége nem vitatott, hiszen a jelenlegi, 1,3 körüli magyar termékenység a normál reprodukcióhoz sem elég, ahhoz is mintegy 2,1-es szintre van szükség. Ahhoz, hogy a felosztó kirovó nyugdíjrendszereket meghatározó gazdaságilag aktív/idős arány változatlan maradjon, ennél még magasabb fertilitás kellene. Magyarországon azonban ennek a változásnak nincs nyoma.

Nézzük meg a helyettesíthetőségeket – ha a járulékosok és a járadékosok aránya romlik, akkor milyen teljes vagy részleges helyettesítési lehetőségek adódhatnak?

Helyettesítési lehetőségek a magyar állami nyugdíjrendszerben

Nézzük meg a mechanikus helyettesítési lehetőségeket, ezek a következők

- a járadék (nyugdíj) csökkentése
- a járadékosok számának csökkentése (a nyugdíj-lefedettség szűkítése)
- a járulék emelése
- a járulék-fizetők számának növelése

A járadék (nyugdíj) csökkentése

Meglátásunk szerint a magyar költség-szint miatt a nyugdíj-színvonal lefelé kevésbé rugalmas – a 2014. közepi átlagos, főellátásként kapott öregségi nyugdíj 105.140 Ft [ONYF ST1], míg a létminimum ettől nem sokkal marad el (2013-ban 87.510 Ft, de a kifejezetten nyugdíjasokra vonatkozó egytagú háztartás létminimuma is 78.759 Ft [KSH-L1], az átlagnyugdíj háromnegyede). A lefelé való egyoldalú elmozdulás tehát a nyugdíjrendszer alapvető célját, az időskori megélhetés rendszerszerű biztosítását veszélyeztetné.

Másfelől egy ilyen lépés politikai kockázata is jelentős és növekvő (ez is következménye a gazdaságilag aktív/idős ráta csökkenésének).

Érdemes azonban differenciáltabban megközelíteni a kérdést. Láttuk, hogy a nyugdíjrendszerek nem mindenütt teljesen kereset-arányosak. A nyugdíjak értéke a redisztribúciós célok követése

A nyugdíjkorhatár emelése a kényszer oldaláról is alátámasztott.

érdekében gyakran degresszíven követi a kereseti pályát, ez mutatkozik meg az OECD átlagában is. Tudjuk, hogy a magyar állami öregségi nyugdíj-számítási rendszer ma is tartalmaz degresszív elemet a magas átlagkeresetűeknél,¹⁴ ezek helyesebb kalibrálása nem jelentene új elemet a mai szabályrendszerben. A helyettesítési ráta töréspontjainak alacsonyabb szintre helyezése (jelenleg az első degressziós töréspont a nettó átlagkereset (járadékalap) közel 2,5-szeresénél lép be,

ami véleményem szerint indokolatlanul magas) és a degresszió mértékének emelése (a mai maximum 20%-os) nem volna idegen a társadalombiztosítás alapvető jövedelem-átcsoportosító, redisztribúciós jellegétől sem, így a nyugdíjrendszer adekvátsága inkább erősödne, ugyanakkor a nyugdíj-kiadásokat így valóban lehetne mérsékelni. A mértékekre való konkrét javaslatétel meghaladja a jelen tanulmány kereteit.

Lényeges feltétel másfelől a sokat keresők számára a „nem-állami” nyugdíj rendelkezésére állása, az államin kívüli nyugdíjpillérek erősítése. A növekvő redisztribúció és ennek idejekorán történő kommunikációja így a nyugdíjcélú megtakarítási termékekre való kereslet emelkedését eredményezheti ott, ahol ez anyagilag egyébként is jobban megengedhető.

A járadékosok számának csökkentése (a nyugdíj-lefedettség szűkítése)

A nyugdíjasok számáról szóló diskurzust általában három tényező tematizálja – az egyik nyugdíjkorhatár törvényi

meghatározása, a második a törvényi és az effektív nyugdíjkorhatár eltérése, a harmadik pedig a demográfia.

Az első kettőről már esett szó, érdemes azonban megvizsgálni a várható életkorok alakulását is.

Az életkor-növekedés vélhetően nem áll meg – az OECD várható élettartam-mo-delljei 2050-ra Magyarország számára a 65 évesek számára átlagosan mintegy három és fél többletétvet prognosztizálnak, azaz a férfiak 65 évesen a jelenlegi 14,1 helyett 17,9 évre, a nők pedig 18,1 helyett 21,9 évre számíthatnak [OECD-PI]. Ez azonban azt is jelenti, hogy a nyugdíjkorhatár emelése nemcsak a lehetőségek kérdése, hanem a kényszer oldaláról is alátámasztott, összességében nem elkerülhető esemény!

A fentiek azonban nagy valószínűséggel nem azt jelentik, hogy a fiziológiai öregedés folyamatai később kezdődnek, inkább azzal lehet számolni, hogy az 50 év feletti – a piaci munkavállalás szempontjából kritikus - évek száma nőhet meg, ennek elsődleges potenciális kárvallottjai pedig a fizikai munkakörökben dolgozók lehetnek.¹⁵

	Társadalombiztosítási hozzájárulások mértéke						
	(a bruttó jövedelem százalékában)						
	1994	1999	2004	2009	2012	Munkavállaló 2012	Munkáltató 2012
Ausztria	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	10.3	12.6
Csehország	26.9	26	28.0	28.0	28.0	6.5	21.5
Magyarország	30.5	30	26.5	33.5	34.0	10.0	24.0
Németország	19.2	19.7	19.5	19.9	19.6	9.8	9.8
Szlovákia	28.5	27.5	26.0	18.0	18.0	4.0	14.0
EU27	0.0	0	23.8	22.5	22.6	8.0	14.6

1.táblázat: Az állami nyugdíjrendszerhez való hozzájárulás mértéke [OECD 2014/1]

A kérdés súlyához érdemes számításba venni, hogy a jelenlegi, „újraiparosító” gazdaságpolitika mellett nem lehet arra számítani, hogy a fizikai munkakörök aránya lényegesen csökkenne.

Összességben a fentiekből az látszik, hogy a járadékosok számának csökkenésére – figyelembe véve a demográfiai és a várható élettartam növekedésével kapcsolatos tendenciákat – a további nyugdíjkorhatár-emelés nem kerülhető el, az azonban kijelenthető, hogy a merev korhatár-emelés a már meglévő társadalmi feszültségek növekedésének jelentős kockázatával jár. Ez a kockázat egy differenciált, rugalmas, a nyugdíjkorhatár emelését előnyugdíjjal kellően kompenzálni képes, munkahelyi alapú kiegészítő nyugdíjpillérrel csökkenthető.

A járadék emelése

A járadékok háromféleképp emelkedhetnek, a járadékalap szélesítésével, a járulékkulcs emelkedésével és a járadékalap átlagbér-növekedésen keresztül emelkedésével

A járadékalap szélesítése általában az adópolitika témakörébe tartozik, azzal az alapvető kijelentéssel, hogy a nyugdíj alapja a munkajövedelem. A problémát az okozza, hogy a járadékalapot képező jövedelem az szja-törvényhez kötött, és tartalmazza az önálló tevékenységből származó jövedelmeket is.¹⁶ Ezek egy része azonban vagyonszükségítő jellegű,¹⁷ közgazdasági tartalma szerint ezért inkább tőkejövdelemként kellene funkcionálnia.

Ezek megjelenése az állami nyugdíjrendszerben az önálló tevékenységek adminisztráció-növelése mellett még

közgazdaságilag és morálisan is aggályosnak is mondható, a társadalmi szolidaritás elvével a tőkejövdelem alapján való nyugdíjszerzés elég nehezen fér össze (a járadék ugyanis a járulékalapnak is függvénye).¹⁸

A járulékkulcsok mértéke sokak szerint már most is a magyar gazdaság versenyképességét rontó tényező az EU átlag másfélszeresére rúgó terheléssel. Érdemes plasztikusabban is megismé-

A 20-64 évesek körében mért foglalkoztatási ráta növelésében van még tartalék.

telni: Németországban 2012-ben egy átlagbérnyi nyugdíj előállításához szükséges közteher 5 főre oszlott szét, az EU 27 átlagában kicsit több mint 4 főre jut ez, addig Magyarországon a hazai átlagbérnek megfelelő közterhet csak 3 munkavállaló viseli. A további emelés a jelenlegi is meglévő versenyképességi hátrányt növelné.

Amellett tehát, hogy elvi okok miatt nem tartjuk jónak a tőkejövdelem-elemeknek a járulékkulcs- és járadékelemek közt való megjelenését, a járulékkulcs-mérték és a foglalkoztatás összefüggésének a rugalmasság-vizsgálata versenyképességi okokból is „megérne egy misét”. Úgy véljük, hogy a járulékkulcs-emelés (annak mind a mértéke, mind pedig a járulékalapnak a munkajövedelmeken kívül bármilyen másra való kiterjesztése) a legkevésbé járható útja a várható feszültség enyhítésének. Sőt az is kijelenthető, hogy versenyképességi megfontolások inkább járulékkulcs-csökkentést, a gondolkodás tisztasága és a méltányosság pedig járulékalap-szűkítést indokolnának.

Az átlagbér-növekedés kérdésköre alapvető gazdaságpolitikai kérdés – érdemi tárgyalása meghaladja a jelen írás kereteit. Azt azonban láttuk, hogy ebben az OECD-átlaghoz viszonyítva is vannak még tartalékok – a magyar átlagkereset az OECD-átlag harmadát sem éri el. A mértékeket tekintve az jelenthető ki, hogy az átlagkeresetek, bérek növekedése – kombinálva a nyugdíjakkal a keresetekhez viszonyítottan növekvő degressziójával – vélhetően komoly lépés volna az állami nyugdíjrendszer pénzügyeinek hosszú távú fenntarthatóságának irányába.

A járulékkulcsok számának növelése

A járulékkulcsok emelése járulékkulcs-változtatás nélkül alapvetően gazdaságpolitikai kérdés - ez részben az aktivitás és a foglalkoztatás növelésén keresztül, részben az átlagbér (járulékalap-) növekedésen keresztül valósulhat meg.

A 20-64 évesek körében mért foglalkoztatási ráta növelésében valóban van még némi tartalék- bár a magyarországi ráta a 2009 évi 60,9%-ról 2013-ra 63,2%-ra való növekedése első látásra imponáló, ezzel még mindig jelentősen le vagyunk maradva az EU28 átlag 68,4%-ától, de még inkább a skandináv, német vagy holland 75-80% közötti értékeiktől [Eurostat 2014/1]. Mindezt tekintetbe véve úgy tűnik, hogy a foglalkoztatás-növelésben rejlő potenciál – bár jelentős – a nyugdíjrendszer fenntarthatóságára kifejtendő hatása nem ér fel a bérnövekedésével.

Megállapítások

A helyettesíthetőségek számba vétele után a következők jelenthetők ki:

- A felosztó-kirovó állami nyugdíjrendszert a gazdaságilag aktív korú arányának a 65 évesekhez és idősebbekhez képesti várható feleződése súlyos kihívások elé állítja.
- A pénzügyi fenntarthatóság szempontjából a legnagyobb tartalék az OECD átlag alig 30%-ára rúgó kereseteknek a növekedésében, ezzel egyidejűleg a redistribúció erősítésében, a nyugdíjakkal a keresetekhez viszonyított degressziójának fokozásában van (hasonlóan más OECD országokhoz). Lényeges azonban, hogy a magas keresetűek számára a keresetarányosan degresszív nyugdíj-alakulás kiegyensúlyozására fejlett egyéni kiegészítő nyugdíj szolgáltatást nyújtó rendszer álljon rendelkezésre.
- A további járulékkulcs-emelés semmiképp nem lehet megoldás, sőt versenyképességi szempontból a járulékok csökkentése, közgazdasági és morális értelemben pedig a járulékalap (és a járadék) tisztán munkajövedelem-alapúvá tétele volna kívánatos.
- A bérnövekedéshez nem fogható, de számottevő mértékű tartalék van a nyugdíjkorhatár emelésében – e tartalék rövid távú kihasználása már meg is kezdődött. A korhatár emelése a várható élettartam hosszabbodás miatt inkább szükségszerűségnek, mint lehetőségnek tekinthető. A már jelenleg is észlelhető társadalmi feszültségek minimalizálása, a további korhatár-emelések végrehajtása csak egy differenciálásra képes, rugalmas munkahelyi alapú kiegészítő nyugdíj szolgáltatást nyújtó rendszerrel lehetséges.

- A foglalkoztatottság emelésére jelenleg is komoly kormányzati erőfeszítések láthatók, az eddigi eredmények elismerése mellett is kijelenthető azonban, hogy a foglalkoztatottság bővítése korlátos, és önmagában nem elégséges a nyugdíjrendszer pénzügyi fenntartásához.

Három rövid kitérő

Az arányok láttán, az összefoglalást követően érdemes három rövid kitérőt tennünk, az egyiket az állampolgári jogon alapnyugdíj, a másodikat az állami nyugdíjasszát limitáló automatizmusok, a harmadikat pedig a gyermekvállalás és nyugdíj összekötésének vonatkozásában.

Az elmúlt években sokszor került elő az állampolgári jogon járó alapnyugdíj kérdése – ezt az opciót a Világbank 90-es évekbeli hárompilléres modellje tette népszerűvé, de kisebb jelentőséggel felbukkan még a NYIKA Jelentésében is. A fent leírt tendenciák és helyettesítési lehetőség-vizsgálatok azt mutatják, hogy a jelenlegi demográfiai és hozzáadott érték-termelési adatok változatlansága mellett még a munkanyugdíj sem képes a munkát végzők számára az időskori megélhetését rendszerszinten biztosítani. Ilyen jövőkép mellett az állampolgári jogon járó alapnyugdíj - a nyugdíj-jogosultságnak a munkavégzéstől való elszakítása a méltányosság elvét a szükségesnél jóval nagyobb mértékben sérti. Fogyó és öregedő népesség mellett a munkaalapú „bismarcki generációs szerződés” kiterjesztése morálisan nehezen indokolható, mind a(z) egyre drágább) „generációs szerződést” egyébként nem is szignál, csak tudomásul

vevő gazdaságilag aktív munkavállalókkal szemben, mind pedig a generációs szerződést annak idején becsületesen betartó járadékosokkal szemben. Az állampolgári jogon járó alapnyugdíj tehát a magyar nyugdíjrendszernek a fentiek miatt rövid- és középtávon nem lehet állandó eleme.

Másfelől viszont ez lehet egy ok arra, hogy a nők negyven éves jogosultsági idővel történő nyugdíjba menetelére elfogadóan (nem feltétlenül egyetértően) tekintsünk; - ha ez a „politikai ára” az állampolgári jogon járó alapnyugdíj „elfelejtésének”, akkor lehet, hogy megéri.

A második kitérő a nyugdíjszámla és az automatizmusok kérdéseit célozza.

Ismert a biztosítás-matematikai méltányosságnak¹⁹ a tágabb értelmezése, amely a befizetések és a kifizetések közvetlen kapcsolatát írja elő. Ezt a legtöbb nyugdíjrendszer valamilyen „számlával” oldja meg, mivel a „számlák” nyilvánossága önmagában is csökkenti a nyugdíjrendszer politikának való kiszolgáltatottságát. Ha évről évre érkezik egy értesítés a nyugdíjszámla állásáról, az mindenképp javítja a kiszámíthatóságot, és felértékeli a járulékot ezen keresztül pedig a bejelentett jövedelmet is [Gál 2010].

A következő lépés az automatizmusok bevezetése – azaz az anomáliák kezelése valamifajta előre meghatározott algoritmussal, levéve az egyes, esetenként népszerűség-vesztési kockázatokkal járó döntés terhét a politikusok válláról – ilyen például az elhíresült „svéd nyugdíjmodell” is. Ezek az automatizmusok az egyéni nyugdíjak modellezhetőségére vannak jótékony hatással, sok esetben

valamilyen „árfolyam jellegű” eszközt alkalmazva (pl. német pontrendszer). Fontosságuk és szükségességük elismerése mellett azonban azt is érdemes

A foglalkoztatói és a munkavállalói befizetések általában mentesek a mindenkori tőkejövedelem-adó alól.

észrevenni, hogy ezek az automatizmusok leginkább a nyugdíj-váromány értékelésén és kiigazításán alapulnak – az alapvető problémát, az egy időse jutó gazdaságilag aktív arány romlását azonban legfeljebb tudatosítják, de nem kezelik. A nyugdíjakról való mai szakmai közgondolkodás egy része ezért jobban hajlik arra, hogy a nyugdíjkorhatárok kérdését a korábbanál rugalmasabban, esetleg valamilyen automatizmusba integráltan kezelje.

Másfelől pedig a gyerekvállalás és a nyugdíj összekötésének a kérdésköre is egyre többeket foglalkoztat ([HVG1 2012], [Kovács 2012], [Németh 2014], [Gál 2014] – bizonyos szempontból ebbe az irányba jelent elmozdulást a nők nyugdíjba menetelének megengedése is 40 év jogosultság után. Ez a vita ma még nem jutott egyértelmű nyugvópontra, az azonban kijelenthető, hogy a probléma nagyságához mérhető, gyors és kizárólagos megoldásban nem érdemes reménykedni. Emiatt a probléma jelentőségének a csökkentése – azaz a kiegészítő nyugdíjrendszer fejlesztése – valószínűleg nem kárba veszett erőfeszítés.

Kiegészítő nyugdíjtermékek – eltérő piacok, hasonló adózás

A nyugdíjcélú elő-takarékoság pénzügyi termékek által valósul meg. A pénzügyi termékek összehasonlítása nem egyszerű – eltérő a szabályrendszerük (hozamok, költségek, stb.), éppen emiatt fontos, hogy az állam egyértelmű jelzést adjon arra vonatkozóan, hogy a nyugdíjcélú megtakarításokat preferálja a más típusú megtakarításokkal szemben. Ez az államnak is érdeke az elsődleges nyugdíjrendszer fenntartójaként. Keveset beszélünk róla, de felmerül a jó gazda gondossága is – azaz ügyfélként és adófizetőként elvárható, hogy az állam adókedvezménnyel csak olyan termékeket támogasson, amelyek a vásárlóval szemben tisztességesek, azaz nem merül fel utólag a becsapás, a félreértékesítés (misselling) vagy egyéb tisztességtelenség vádja – ez az adókedvezményes termékeknél az egyedi engedélyezés elvét erősítené a normatív szabályok kizárólagosságával szemben.

A vizsgált példák

Részletesen megvizsgáltuk a német, az angol az osztrák és a holland kiegészítő nyugdíjrendszerek intézmény-és terméktípusait, illetve azok működését [XPTAX-4] – ennek alapos ismertetésére azonban itt terjedelmi korlátok miatt nem vállalkozhatunk. Az országok kiválasztását egyrészt a nyugdíj-kiadásokban való magas nem állami részarány (Anglia, Hollandia ld. 1. illetve 2. ábrák), másrészt a TB-járulékból mért versenyképesség, illetve kulturális-történelmi közelség (Németország, Ausztria ld. 1. táblázat) indokolta.

A levonható következtetések, alapvető logikák az alábbiak:

A munkahelyi nyugdíj-előgondoskodásról (II. pillér):

- az adóztatás területén általános a foglalkoztatói és a munkavállalói befizetések megkülönböztetése, egyes országokban a harmadik csoportként az állami támogatásra vonatkozóan is külön szabályok léteznek.²⁰ Az mindegyik befizetés-típusra nézve kijelenthető, hogy a hozamai (illetve a szolgáltatások) általában mentesek a mindenkori tőkejövedelem-adó alól.
- a munkáltatói befizetések adóztatása esetében általánosnak mondható, hogy azt dolgozói jövedelemnek a kézhezvételtkor tekintik, a járadék-szolgáltatás fázisában, így ekkor von le a kifizető (pénzügyi szolgáltató) személyi jövedelemadót és egyéni egészségügyi jellegű (ápolási, stb.) hozzájárulást.²¹
- a munkahelyi nyugdíjcélú előgondoskodás egyéni befizetései esetében törekvések érződnek az adószabályokat illetően az egyéni előgondoskodási formák közelítéséhez (III. pillér), ez jellemzően a befizetések limitált mértékéig való egységes kiegészítést jelent.

A III. pillért alkotó egyéni termékek

- A vizsgált országoknál a nyugdíjcélú öngondoskodási termékek minősítését tekintve az egyik végpontot az angol-szász típusú rendszerek alkotják, ahol a normatív szabályok mellett az adók és támogatások elszámolását végző megtakarítási jellegű intézmények

regisztrációja, illetve a menedzserek felelőssége elégséges eszköz.²² Másfelől a német rendszer a munkahelyi bázisú, kizárólag nyugdíj-előtakarékossági célú intézményeknél megelégszik az intézményi regisztrációval, az egyéni nyugdíj-előtakarékossági termékekre azonban a lakosságot elérő általános pénzügyi intézmények (bankok, stb.) többtermékes jellege miatt a meglevő felügyeleti termékengedélyezési rendszer bővült ki a nyugdíjcéllra való alkalmasság minősítési feladatával.²³

- Magukat a termékeket, illetve a kedvezményeket illetően azonban az is kijelenthető, hogy a nyugdíjaskor elérésére és azt követően járadék-kifizetést nyújtó termékekre jellemző leginkább a pozitív megkülönböztetés.
- Összességben pedig az is elmondható, hogy szinte mindenütt igyekeznek legalábbis érzékeltetni a különbséget a normál (intézményi, privát, stb.) vagyonkezelés és a nyugdíjak alapját szolgáló befektetések között, az utóbbiak esetében a biztonság követelményét általában fontosabbnak tartva a hozamoknál.

A magyar kiegészítő nyugdíjrendszer

Az adózás alapvető jellemzői

Sajnos az egyes termék- és intézménytipusok (nyugdíj-előtakarékossági számla, nyugdíjbiztosítás, önkéntes nyugdíjpénztár és foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató), illetve piacaik részletes elemzésére itt terjedelmi okok miatt nincs módunk. Az egyes részpiacok adószabályait átvizsgálva azonban az alábbi közös vonásokat tudtuk kiemelni:

- egyéni befizetések: általában 20%-os, termékfüggően maximált adókedvezmény (önkéntes nyugdíjpénztár: 150.000 Ft, nyugdíjcélú életbiztosítás: 130.000 Ft, NYESZ-R: 100.000 Ft), együttesen legfeljebb 280.000, a foglalkoztatói nyugdíjszolgáltatást kivéve, ahol nincs ilyen kedvezmény
- munkáltatói befizetések: azonnali, termékfüggő munkáltatói többletterhek (cafeteria határtól- illetve egyéb tényezőktől függően 35,7%, illetve 51,7%)
- hozamok: kivételekkel és megszorítá-

Egyéni adókedvezményeknél a 20%-os mérték nemzetközi összehasonlításban rendkívül magas.

- tásokkal, de általában adómentesek, akárcsak maguk a szolgáltatások
- nyugdíjtermék-azonosítás: az önkéntes nyugdíjpénztár és a foglalkoztatói nyugdíj esetében törvényben meghatározottan, egyértelmű intézményi megfeleltetéssel, a NYESZ-R esetében törvényben meghatározottan, termékszintű megfeleltetéssel, a nyugdíjcélú életbiztosítás pedig az SZJA-törvényben normatív módon meghatározottan kerül azonosításra. Jelentős különbségek a nyugat-európai mintákkal szemben az alábbiakban fedezhetők fel:

- A magyar szabályozás nem írja elő a járadékkényszert, pusztán annak választhatóságát.
- A munkáltatói terhelés Magyarorszá-

gon azonnal jelentkeznek, míg a vizsgált országokban halasztottan, abból a megfontolásból, hogy a jövedelem ekkor „kerül oda” a dolgozóhoz.

- Ugyan nem paradigmátikus, hanem parametrikus különbség, de érdemes megjegyezni, hogy az egyéni adókedvezményeknél a 20%-os mérték nemzetközi összehasonlításban rendkívül magasnak mondható. A mérték kialakulása még egy magasabb magyar inflációs és nominális hozamkörnyezetben történt, amely mára nagyjából belesimul az európai trendekbe, így a befizetés-arányosan 20%-os személyi jövedelemadó-adókedvezmény kiugróan nagyvonalú.

A különbségek és a javaslatok

1, a járadékkényszerről: A járadékkényszer helyett opcionális járadék megengedése érthető volt a hiányzó árstabilitás időszakában. Amikor magas az infláció, nem lehet sok év múlva esedékes, ma megítélhetetlen vásárlóerejű járadékkal érvelni az előgondoskodás mellett – az infláció a kiszámíthatóságot is leértékelte. Meglátásunk szerint azonban a járadék teljes választhatóságának fenntartása napjainkban már nem indokolt – ha elhiszük, hogy eljött az árstabilitás, akkor a szabályozásnál is következetesen érvényesíteni lehet azt az elvet, hogy a nyugdíj havi nem csökkenő járadékot jelent, és nem ennek a lehetőségét!

Arról sem szabad elfeledkezni, hogy a társadalombiztosításnál elindultak az adat-egyveztetési folyamatok, terjednek a nyugdíj-kalkulátorok – ennek kapcsán egyre többen vannak tisztában a leendő nyugdíjuk nagyságrendjével. A kiegészítő

nyugdíjtermékeknel a felhalmozott tőke (vagy nagyobb részének) kötelezően havi járadék formájában való megjelenítése kétségkívül segítené az időskori tervezhetőségét, összetársadalmi szempontból egyértelműen hasznosan.

Érdemes mérlegelni a hatásokat: kezdetben nehezebb értékesíthetőség állhat szemben a nyugdíj növekvő kiszámíthatóságával; összességében feltehetően kevesebben vásárolnak, de akik vesznek, azok pontosan azt kaphatják, amit vásároltak.

Munkáltatói befizetések adóztatása: Itt is némileg hasonló a helyzet, mint a járadékok esetében. Ha elhiszük, hogy a jelenlegi magyar pénzügyi szolgáltatói szabályozásunk megfelelő ügyfélvédelmet és intézményi stabilitást²⁴ eredményez, akkor megfontolandó az adó- és egészségügyi járulékalapok halasztott, kifizetési beszedése, hasonlóan a vizsgált országokhoz. Itt a veszteség egyik oldalon a jelenlegihez képest kieső költségvetési bevételekben testesül meg – de tudjuk, hogy valójában nem kieső, hanem halasztott bevételről beszélünk. Másfelől a halasztott közteher-fizetés feltehetően a jelenleginél jóval népszerűbb konstrukciót eredményez. A jelenlegi cafeteria döntési szempontjainak egyik legfontosabbika az

Célszerű a kiegészítő nyugdíjelemeknél a járadék kötelezőségét előírni.

azonnali teher - a halasztott, kifizetési adófizetésre való eltérés így magasabb nyugdíjas korban elkölthető jövedelmet, és a gazdaság fehéredése²⁵ miatt végső soron magasabb költségvetési bevételeket

is eredményezhet. Végezetül érdemes azt is átgondolni, hogy a nyugdíjra félretett pénz a dolgozó számára valóban annak kézhezvételekor válik jövedelemmé, tehát akkor kellene adóztatni is. A jelenlegi rendszer leginkább az azonnali állami pénzigényt, a pénzügyi szolgáltatókkal szembeni bizalmatlanságot, a stabilitásukban való kételkedést tükrözi.

Ha a költségvetési hatásokra vagyunk kíváncsiak, akkor abból indulhatunk ki, hogy rövid távú veszteségek (elhalasz-

A halasztott adófizetés jelentős összeget mozgatna meg a megtakarítási oldalon.

tott, most kieső adóbevételek) állnak szemben később valamelyest bővülő adóbevételekkel (volumen, fehéredés). Az állam esetében azonban nem szabad azt sem elfelejteni, hogy a fentiekkel megnyílhat a TB-nyugdíj keresetekhez képesti további degressziójának lehetősége, hosszabb távon tehát két forrásból is remélhet hasznokat.

A költségvetési hatások kapcsán érdemes kitérnünk az egyéni nyugdíjkezelési kérdésre is. Ha modellezünk, megfontolandó lehet a 20%-os mérték csökkentése is, mert meglátásunk szerint a jelenlegi 2,1%-os jegybanki alapkamat és 2,25 hároméves évesített állampapírhozamok időszakában²⁶ a „második 10%” (az adókedvezmény 10%-on felüli része) már belátható módon nem rendelkezik motiváló hatással, ugyanakkor az állami kiadásokat jelentősen növeli. Másfelől a mérték csökkentése a szolgáltatóknak is lehet érdeke akkor, ha a limitek a jelenlegi szinteken maradnak. Ekkor ugyanis az

azoknak, aki az adókedvezményt teljesen ki kívánják használni, a jelenleginél többet (a százalék feleződése esetén kétszer annyit) kellene fizetniük, ez a szolgáltatóknak többlet-bevételt jelent.

Az itt felszabaduló személyi jövedelemadó-kedvezmény pedig úgy állítható be a modellbe, mint rövidtávon kieső állami bevételekkel szembeállítható rövid távú állami kiadás-csökkenés, összességében tehát nem kizárt a szabályváltoztatások mellett az állam költségvetése számára a rövid távú nullszaldó – hosszú távú nyereség (vagy azt közelítő) modellvariáns elkészítése sem.

Az adózással összefüggésben tehát két javaslat-csomagot érdemes megfontolni:

- 1, Az adókedvezmény feltételeként cél-szerű a kiegészítő nyugdíjelemeknél a járadék opcionálitása helyett annak kötelezőségét előírni.
- 2, A meghatározott termékekre történő munkáltatói befizetéseknel a közterheket (személyi jövedelemadó és egészségügyi hozzájárulás) elég volna a kifizetési időpontban levonni. A halasztott adófizetés vélhetően jelentős összeget mozgatna meg a megtakarítási oldalon. Ez különösen akkor lehet attraktív, ha nemcsak nyugdíj, hanem előnyugdíj (azaz a nyugdíjba menete-

lig tartó) konstrukciókra is használható. Látszik másfelől a rövidtávon kieső adóbevételek ellentételezési lehetősége is. Az egyéni adókedvezmények esetében a 10% feletti rész határhazna az alacsonyra váltott hozamkörnyezetben lecsökkent, így az erre fordított állami kiadások is csökkenthetők. A javaslatcsomag elemeinek részletes ismertetésére és indoklásukra terjedelmi okok miatt itt nem vállalkozhatom.

A második javaslatcsomag, az adókönyvet áthangolása különösen kényes feladat, mert a kiegészítő nyugdíjrendszer négy eleme eltérő intézményi környezetben működik, eltérő mértékben érintené őket a javaslat megvalósulása, emiatt bonyolultak az érdekeltségi viszonyok. Azt is tudjuk, hogy érdekesebb szakmailag megalapozottan kezdeményezni, mintsem elszenvadni egy gyengén kivitelezett megvalósítás rossz következményeit.²⁷ Emellett azt is érdemes figyelembe venni, hogy a kormányzat már megkezdte a vállalati szféra bekapcsolását a társadalmi problémák megoldásába (adómentes munkáltatói lakáscélú támogatás bevezetése), ez pedig megkönnyíti egy ilyen jellegű javaslat elfogadtatását.

*Szalai Péter (ügyvezető, PEND Consulting Kft) Email: p.szalai@pend.hu, Telefon: 06-20-3653940

Releváns egyéb beosztások:

A szerző 2001 – 2006 között az Erste Biztosító igazgatósági tagja, ugyanekkor az Erste Országos Önkéntes- és Magánnyugdíjpénztár igazgatóságának elnöke, 2013-14-ben pedig foglalkoztatói nyugdíjért felelős miniszteri biztostként dolgozott.

Kulcsszavak: kiegészítő nyugdíj, járadék, redisztribúció, munkahelyi befizetés, adókedvezmény

JEL: D14, G23

Key words: supplementary pension system, annuity, redistribution, employer payment, tax relief

JEL: D14, G23

SUMMARY

It can be determined that the expected decrease to 50% of the ratio of economically active aged to pensioners will confront the public pay-as-you-go pension system with serious challenges.

The growth of earnings from the current level of 30% of the OECD-average combined with an increase of redistribution and a decrease of pensions-to-earnings ratio could be an effective tool to support the financial sustainability. First of all it is important to ensure the existence of a private personal supplementary pension pillar for people with higher earnings, to compensate the degeneration of pensions related to the earnings – this pillar exists already in Hungary.

The further increase of social contributions isn't a real solution; regarding competitiveness the decrease of social contributions would be welcomed. For economic and moral arguments, it would be desirable to collect social contributions (and also annuities) solely on the base of the work-income.

A possible increase of the age of retirement would not have an as big effect as the rise of wages, although its impact would still be significant. The raise of the retirement age isn't a possibility; it is a necessity due to the expected increase of life expectancy. Because of the already observable social tensions, the increase of the retirement age would only be possible by implementing a flexible work-based supplementary pension pillar, capable of differentiating between different jobs – such pillar is not present in today's Hungarian routine.

The supplementary pension system could be the most successful at correcting the failures of the public pension pillar, if in addition to the public pensions, annuities would be paid from the supplementary pillars too. This implies that the payments from the supplementary pension products should be granted mandatory as annuity – today the annuity payment is just an option.

On the other hand, a change is necessary in tax policies too; in case of employer payments the tax deduction should be postponed to the annuity-period. With postponement of the tax deduction significant resources can be mobilized, particularly in case of early retirement constructions (from the end of work to the normal retirement).

The lost public tax revenues lost on the short term can be compensated by the decrease of public costs and tax reliefs, as tax allowances for private persons are often too generous.

ÖSSZEFOGLALÓ

Megállapításra került, hogy a felosztó-kirovó állami nyugdíjrendszert a gazdaságilag aktív korú arányának a 65 évesekhez és idősebbekhez képesti várható feleződése súlyos kihívások elé állítja. A pénzügyi fenntarthatóság szempontjából a legnagyobb tartalék az OECD átlag alig 30%-ára rúgó kereseteknek a növekedésében, ezzel egyidejűleg a redistribúció erősítésében, a nyugdíjaknak a keresetekhez viszonyított degressziójának fokozásában van. Lényeges azonban, hogy a magas keresetűek számára a keresetarányosan degresszív nyugdíj-alakulás kiegyensúlyozására fejlett egyéni kiegészítő nyugdíj szolgáltatást nyújtó rendszer álljon rendelkezésre – ezzel a mai magyar rendszer rendelkezik is.

A további járulékelés nem lehet megoldás, versenyképességi szempontból a járulékok csökkentése, közgazdasági és morális értelemben pedig a járulékok (és járadékok) alap tisztán munkajövedelem-alapúvá tétele volna kívánatos.

A bérnövekedéshez nem fogható, de számottevő mértékű tartalék van a nyugdíjkorhatár emelésében, ennek kihasználása a várható élettartam-növekedés miatt szükségszerűségnek tekinthető. A már jelenleg is észlelhető társadalmi feszültségek minimalizálása, a további korhatár-emelések végrehajtása csak egy differenciálásra képes, rugalmas munkahelyi alapú kiegészítő nyugdíj szolgáltatást nyújtó rendszerrel lehetséges – ez a mai magyar gyakorlatból hiányzik.

A kiegészítő nyugdíjrendszer akkor tudná az állami nyugdíjrendszer hiányosságait a jelenleginél eredményesebben korrigálni, ha az állami nyugdíjak mellé kiegészítő járadékok kerülnének folyósításra, ami felveti a kiegészítő nyugdíjtermékek esetében a járadéknyiszter előírását a jelenlegi opcionális helyett. Másfelől indokolt az adópolitika változtatása is; a munkahelyi befizetések közteher-levonásának a kifizetéskorra halasztásával jelentős forrás mozgósítható, különösen akkor, ha ez nemcsak nyugdíj, hanem előnydíj (azaz a nyugdíjba menetelig tartó) konstrukciókra is használható. A rövidtávon kieső adóbevételek ellentételezési lehetősége az egyéni – jelenleg már indokolatlanul bőkezű - adókedvezmények mérséklésével érhető el.

HIVATKOZÁSOK

¹ Figyelemre méltók az elnevezések – mind a munkahelyi, mind az egyéni esetben tervekről (plan) beszélünk, amelyek kiindulópontja a nyugdíjba menetellel együtt járó keresetsökkenés kompenzációs igénye. Az is fontos, hogy a nyugdíjra való tervezett előtakarékoság hosszú távú kiszámíthatóságot igényel, amelyhez az árstabilitás is hozzátartozik. Magyarországon ehhez csak napjainkban értek meg a feltételek

² [NYIKA 2009] – ebben különösen a XX melléklet, (Havran Dániel: Nyugdíj-paradigmák az OECD országokban – nemzetközi kitekintés a NYIKA részére, 354-445)

³ A tanulmány további három szempontot is felvet, ezek azonban inkább leíró, időben és térben korlátozottabb jellegűek, emiatt nem kezeljük őket a fentiekhez hasonló normativitással – ezek a következők:
- a válság alatt felértékelődött a szegénység elleni védelem, de a jövőben mindenki kevesebbre számíthat
- a fejlődő világban terjed az öregségi (állami) nyugdíj intézménye
- a megfelelőségi elv megmaradása (erről még a későbbiekben a magyar rendszer kapcsán is esik szó)

⁴ Némileg árnyalja a képet, hogy a tanulmány az időskori szegénységi rátát a medián átlagkereset fele alatti jövedelemmel rendelkező 65 évesek és idősebbek arányával méri, ami a látott keresetkülönbségek mellett azért is elmondja, hogy egy átlagos szegény 65 éves OECD országbeli, illetve magyar ember bevételei is jelentősen eltérhetnek egymástól.

⁵ A 2012-es adatok szerint Magyarországon volt az OECD országok közt a férfiaknál a második, a nőknél a harmadik legalacsonyabb az effektív nyugdíjkorhatár [OECD 2012].

⁶ A korábbi szabályozásokról szemléletes áttekintést ad Németh György 2009-es írása [Németh 2009]

⁷ Ennek eklatáns példája a 60 éves korára a létrára felmászni már képtelen túlzottára hivatkozás a 2012-es – a korengedményes nyugdíjak eltörlését kiváltó parlamenti döntést kísérő – tüntetéseken. De ugyanide sorolhatnánk a fizikai munkások szinte mindegyikét – nem véletlenül szerveződnek szakszervezeti megmozdulások még három évvel a jogszabály bevezetését követően is (pl. Magyar Szakszervezeti Szövetség tüntetése 2014 októberében, a Liga Szakszervezetek ugyanekkor javaslatot dolgoznak ki [Liga 2014])

⁸ Miután a kedvezményes öregségi nyugdíj igénybevételéhez az öregségi nyugdíjkorhatár betöltése nem szükséges, a kedvezményre való jogosultság tekintetében a jogszabály speciális és egyben szigorúbb feltételeket határoz meg. Ilyen a szolgálati időnek minősülő időszakok szűkítése - kizárólag a munkaviszonyban vagy hasonló jellegű jogviszonyban (közalkalmazott, köztisztviselő, egyéni vagy társas vállalkozó, stb.) eltöltött időt lehet figyelembe venni. Másfelől a kereső tevékenységnek nem minősülő idő is szigorúan szabályozott, gyakorlatilag csak az „igazoltan” gyermeknevelési időszak kerül elismerésre (tygás, gyermekgondozási díj, gyermekgondozási segély, stb. időszak)

⁹ (1): nem állami kiadási adatok 2011-esek, (2): a nem állami kiadási adatok 2018-asok, (3): a nem állami kiadási adatok csak a nyugdíjalapokat fedik, (4): a nem állami kiadási adatok 2010-esek, (5): az állami kiadási adatok 2008-asok,

¹⁰ A 3. ábrán (1)-gyel jelölt országok esetében is vannak egyéni nyugdíjtervek, ezek azonban nem nyugdíjalapokhoz kapcsolódnak, hanem biztosítási vagy befektetési alapokhoz.

¹¹ A legutóbbi - 2010 utáni - kormányzati intézkedések ebből a szempontból ellentmondások voltak – a magánnyugdíj-pénztárak kvázi-megszüntetése a pénzügyi fenntarthatósági kilátásokat tovább gyengítette (a magánnyugdíj-pénztári tagok számára a kalkulált tb. öregségi nyugdíj 75%-a helyett 100%-ának ígérete), ugyanakkor a rokkantsági és rehabilitációs szolgáltatások leválasztásával transzparensbé tette a rendszert.

¹² Az OECD elemzése [OECD 2014/1] egy teljes fejezetet szentel a 2009-2013 közötti nyugdíjrendszert érintő reformok értékelésének, a magyar helyettesítési ráta növekedéséről szóló részletesebb ábra a kiadvány 43. oldalán található.

¹³ OASR - Old age support ratio: a gazdaságilag aktív népesség (20-64) évesek aránya az idősekhez (65 évesek és afölöttiek). A mutató egyszerű olvasatában azt mondja meg, hogy hány gazdaságilag aktív korú ember járul hozzá egy idős ember eltartásához.

¹⁴ 1997 évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról, 22. § 11): „Ha a 2012. december 31-ét követő időponttól kezdődően megállapításra kerül öregségi nyugdíj alapját képező havi átlagkereset 372 000 forintnál több, a) a 372 001 és 421 000 forint közötti átlagkereset-rész 90 százalékat, b) a 421 000 forint feletti átlagkereset-rész 80 százalékát kell az öregségi nyugdíj megállapításánál figyelembe venni.”

¹⁵ A munkakör megkülönböztetése indokolt a várható élettartam szempontjából is – mások mellett Klinger András kutatásaiból is tudjuk [Klinger 2007], hogy a fizikai dolgozók historikusan is jóval rosszabb standardizált halandósági rátával rendelkeznek, mint a szellemi dolgozók.

¹⁶ A 1997. évi LXXX. törvény (a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről) 4. § k. Járulékalapot képező jövedelem: A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény (...) szerint összevont adóalapba tartozó önálló és nem önálló tevékenységből származó bevételből az adóelőleg-alap számításánál figyelembe vett jövedelem

¹⁷ 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 16. §. Önálló tevékenység minden olyan tevékenység, amelynek eredményeként a magánszemély bevételhez jut, és amely e törvény szerint nem tartozik a nem önálló tevékenység körébe... (2) Az önálló tevékenységből származó ... számított rész a jövedelem. (3) Önálló tevékenységből származó bevétel minden olyan bevétel, amelyet a magánszemély e tevékenységével összefüggésben vagy egyébként az e tevékenysége alapjául szolgáló jogviszonyára

tekintettel megszerez. Önálló tevékenységből származó bevételnek számít az a bevétel is, a) amelynek adózására a törvény választási lehetőséget ad, és a magánszemély e fejezet rendelkezéseinek alkalmazását választja; b) amely - ha e törvény másként nem rendelkezik - ingatlan, ingó vagyontárgyat hasznosító tevékenységből származik, ideértve a lábon álló terméknek a föld tulajdonosváltása nélkül történő értékesítéséből származó bevételt is.

¹⁸ 1997. évi LXXXI. törvény (a társadalombiztosítási nyugellátásról) 4. §. (1) i) nyugdíj alapjául szolgáló havi átlagkereset: a biztosított nyugdíjárulék-fizetési kötelezettségének külön törvényben meghatározott alapját képező keresetnek, jövedelemnek az e törvény rendelkezései szerint számított átlaga

¹⁹ A nyugdíjrendszerekkel szemben általában két követelményt szoktak emlegetni, a méltányosság (fairness) és a semlegesség (neutrality) követelményeit [Égert 2013].

A biztosítás-matematikai méltányosság szűk definíciója szerint az aktív karrier során befizetett járulékok nettó jelenértékének meg kellene egyeznie a jövőbeni nyugdíjkifizetések nettó jelenértékével, azaz a nyugdíjba vonulás időpontjában a múltbeli befizetések kamatokkal megnövelt értékének egyenlőnek kellene lennie a várható jövőbeli kifizetések kamatokkal diszkontált értékével.

Egy tágabb definíció szerint a nyugdíjkifizetéseknek a korábbi nyugdíjárulék-befizetésekkel kell valamilyen módon közvetlen kapcsolatban állniuk – itt tehát lehetőségek az eltérések is (egyéni fiktív számla, pontrendszer, stb.).

A biztosítás-matematikai semlegesség követelménye pedig azt fejezi ki, hogy a tovább dolgozásra való marginális ösztönzés minden korban egyforma - a rendszer tehát nem biztatja arra az embereket, hogy korán menjenek nyugdíjba.

²⁰ Ilyen például a Riester-Rente Németországban. Itt 2000-2001-ben került sor a nyugdíjrendszer reformjára, Walter Riester szociális – és munkaügyi miniszter vezetésével. A reform keretében a kiegészítő nyugdíjrendszer részletes támogatási szabályainak bevezetése mellett az ideáltipikusnak tekinthető, 45 éves munkaviszonnyal rendelkező biztosítottak helyettesítési aránya 70-ről 67%-ra csökkent.

²¹ Másfelől viszont a munkáltatói nyugdíj-befizetések a vizsgált országokban nem képeznek állami nyugdíj-jogosultságot sem.

²² Prudenciális rendszer

²³ Németországban a BaFin minősítéssel együtt jár a „Riester-Rente” támogatás desztinációs lehetősége – el lehet dönteni, hogy melyik, a feltételeknek egyébként megfelelő nyugdíjtermék kapja az egyébként többé-kevésbé normatív állami támogatást.

²⁴ Az intézményi stabilitást a bevezetés alatt álló Solvency II értékelési rezsim jelentősen támogatja.

²⁵ Az adócsalás egyik jelentékeny terepe a be nem jelentett alkalmazás, a zsebbe fizetés, amely rövid távú érdekezésszerűsége alapján (az egyik az szja-t spórolja, a másik a TB-t). A halasztott (kifizető által levont) személyi jövedelemadó azonban a személyközi relációban nem jelenik meg, sőt a munkaadó által a „bruttó” „nettóként” mutatható be, így a fehéritő hatása nem lehet kétséges.

²⁶ 2015. január 22. aukció

²⁷ 61 emlékszünk még arra az időszakra, amikor a biztosítási szektor is bankadót fizetett.

IRODALOMJEGYZÉK

- [Banyár – Mészáros 2003] Banyár József – Mészáros József: Egy lehetséges és kívánatos nyugdíjrendszer (Budapest, Gondolat, 2003).
- [Bora 2014] Bora Zsuzsanna: Baby Boom után nyugdíj boom? (Biztosítás és kockázat 2014/1 80-98. o.)
- [Égert 2013] Égert Balázs: Ebben más a lengyel és a magyar nyugdíjreform. http://index.hu/gazdasag/penzbeszel/2013/11/08/ebben_mas_a_lengyel_es_a_magyar_nyugdijreform/
- [Eurostat 2014/1] Employment rate, by sex, Code: tsdec420 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdec420&language=en>
- [Gál 2010] Mészáros Bálint interjúja Gál Róbert Ivánnal (Magyar Narancs 2010/5) http://magyarnarancs.hu/belpol/kivulrol_nezve_uz_a_tortenet_egesen_komikus_-_gal_robert_ivan_a_tarki_vezeto_kutatoja_a_sved_nyugdijmodellrol-73071
- [Gál 2014] Máriás Leonárd interjúja Gál Róbert Ivánnal a Népesedési Kerekasztal javalatairól (HVG Online 2014. július 16) http://hvg.hu/gazdasag/20140716_gyerekvallalas_elismerese_nyugdij
- [HVG1 2012] Budapesti Corvinus Egyetem és az ONYF közös konferenciájának körkérdése http://hvg.hu/gazdasag/20120629_nyugdijkonferencia_gyermekvallalas_elisme
- [Klinger 2007] Klinger András: A halandóság társadalmi különbségei Magyarországon a XXI. sz. elején (Demográfia, 2007. 50. évf. 2-3. szám 252-281) http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2007_2-3/Klinger3.pdf
- [Kovács 2012] Nyugdíj és gyermekvállalás (Tanulmánykötet, Gondolat kiadó, 2012 – Dr. Kovács Erzsébet szerkesztésében)
- [KSHD 2012] KSH Népeségstudományi Kutatóintézet: Népeség-előrejelzések <http://www.demografia.hu/letoltes/nep-szam/nepessegeloreszamitasa.pdf>
- [KSH L1] KSH Létminimum-számítások http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc011.html
- [Liga 2014] Liga Szakszervezetek: A korhatár előtti ellátások jövőbe mutató, átfogó rendezése <http://www.liganet.hu/page/199/artID/7984/html/a-korhatar-elotti-ellatasok-jovobe-mutato-atfogo-rendezese.html>
- [Németh 2009] Németh György: A nyugdíjreformról Közgazdasági Szemle, LVI. évf., 2009. március (239-269. o.) <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00157/pdf/03.pdf>
- [Németh 2014] Balla Györgyi interjúja Németh Györggyel Privátbankár Online 2014. július 14 <http://privatbankar.hu/makro/lehet-valasztani-adoemes-vagy-nyugdijcsokkent-es-ke-to-kozul-az-egyik-elkerulhetetlen-270676>
- [NYKA 2009] Jelentés a Nyugdíj-és Időskor Kerekasztal 2007. március és 2009. november közt végzett tevékenységéről. Kézirat gyanánt 2009. december (http://econ.core.hu/file/download/nyika/jelentes_hu.pdf)

16, [OECD 2012] Statistics on average effective age and official age of retirement in OECD countries

<http://www.oecd.org/els/emp/ageingandemploymentpolicies-statisticsonaverageeffectiveageofretirement.htm>, [OECD 2013/1] Pension Markets in Focus 2013

<http://www.oecd.org/pensions/PensionMarketsInFocus2013.pdf>;

17, [OECD 2014/1] Pension at a Glance 2013 (http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/pensions-at-a-glance-2013_pension_glance-2013-en)

x, [OECD 214/2] Pension Markets in Focus 2014

<http://www.oecd.org/daf/fin/private-pensions/pensionmarketsinfocus.htm>

18, [OECD 2014/3] Pension at a Glance 2013 OECD and G20 Indicators Hungary http://www.oecd.org/els/public-pensions/Hungary_eng_final.pdf

19, [OECD_PI] OECD Pension indicators: <http://www.oecd.org/els/public-pensions/indicators.htm>,

4. Demographic and economic context (.xls): Fertility / Old age support ratio/ Life expectancy

20, [ONYF2010-14] ONYF költségvetések (<http://www.onyf.hu/hu/kozerdeku-adatok/nyufug-k%C3%B6z%C3%A9rdek%C5%B1-adatok/gazd%C3%A1llkod%C3%A1si-adatok/%C3%A9ves-k%C3%B6lts%C3%A9gvet%C3%A9sek.html>)

21, [ONYF 2014] ONYF Nyugdíj Portré 2014

http://www.onyf.hu/m/pdf/ONYF_kiadvany_2014_screen.pdf

22, [ONYF ST1] ONYF Statisztikák – Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járadékokban részesülők száma ellátástípusok szerint és az ellátások átlagösszegei 2014. június

http://www.onyf.hu/m/pdf/Statisztika/Ellaataasban_rezesesueloek_1406.pdf

23, [Papp 2014] Papp Zsolt - Eltűntek a nyugdíjasok - Meglepő számok nyugdíjfronton (2014)

http://www.napi.hu/magyar_gazdasag/eltunték_a_nyugdijasok_meglepo_szamok_nyugdijfronton.581916.html

24, [Pon1 2011] Portfolio Online: 67 éves közös európai nyugdíjkorhatárt javasolt Merkel

http://www.portfolio.hu/gazdasag/nyugdij/67_eves_kozos_europai_nyugdijkorhatart_javasolt_merkel.144268.html

25, [VGo1 2011] Világgazdaság: JK. - Emelkedő nyugdíjkorhatárok - 65 után jön a 71

<http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/emelkedo-nyugdijkorhatarok-65-utan-jon-a-71-339717>

26, [VGo2 2011] Világgazdaság: Európa megöszül: A várható élettartamtól függne a nyugdíjkorhatár

<http://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagpolitika/europa-megoszul-a-varhato-elettartamtol-fuggne-a-nyugdijkorhatar-341240>

27 [XPTAX-4] Az egyes országok (Anglia, Hollandia, Németország, Ausztria) kiegészítő nyugdíjal kapcsolatos intézményrendszerét, illetve ezek adózását az OECD Private Pensions Outlook 2008 című, 2009-es kiadású könyve alapján vizsgáltuk http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-private-pensions-outlook-2008_9789264044395-en

Az egyes országoknál ezen kívül figyelembe vett fontosabb információk az alábbi honlapokról származnak:

Anglia

<http://www.hmrc.gov.uk/incometax/relief-pension.htm>

Ausztria

http://taxes.at/pdf/expertenforum/expertenforum_07_12.pdf

<https://www.bmf.gv.at/finanzmarkt/altersvorsorge/pensionskassen/pensionskassen.html>

http://www.vvo.at/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=250

<http://www.oecd.org/finance/private-pensions/42565529.pdf>

<http://www.pensionskassen.at>

Hollandia

http://www.insuranceeurope.eu/uploads/Modules/Publications/synoptic_table_tax_pillars_2012-2.pdf

<http://www.insuranceeurope.eu/uploads/Modules/Publications/indirect-taxation-on-insurance-contracts-in-europe---2013-2.pdf>

Németország

http://www.deutsche-rentenversicherung.de/cae/servlet/contentblob/232708/publicationFile/56512/betriebliche_altersvorsorgung.pdf